
BEVEZETŐ

A Magyar Művészetnek ebben a számában a száz esztendeje összeomlott Osztrák–Magyar Monarchia szellemi életét idézzük fel. Amiként a történettudomány eljutott arra a felismerésre, hogy múltunknak erről a fél évszázadáról – az 1867 és 1918 közötti évtizedekről – nem lehet egyértelmű ítéletet mondani, a századforduló kultúrájának, írói, művészi életműveinek tanulmányozói is hasonló következtetésre jutottak. Nemcsak a különböző ízlésigényeket kielégítő műfajok és műalkotások palettája végtelenül színes, hanem az általuk közvetített világképek, magatartáseszmények és esztétikai normák is rendkívül sokfélék. Igaz, az egységes hatalmi-politikai rendszer kiépítésére törekvő Monarchia földrajzilag és kultúratörténetileg is erősen tagolt volt. Az egyik szegletében – a Duna–Tisza táján – a korszak legnagyobb költője, Ady Endre vívott heroikus küzdelmet az egyéni és a nemzeti identitás megőrzéséért (N. Pál József: Száz éve már...). Bécsben, illetőleg Zágrábban a modern próza két zseniális művelője indul: Robert Musil A tulajdonságok nélküli ember antropológiai és szociológiai „definíciójával” kísérletezik (Györffy Miklós: Az írás mint gondolati kísérlet); az ifjú lázadó, Miroslav Krleža pedig kivételes nyelvi erővel látta a Monarchia végnapjait (Kiss Gy. Csaba: Széljegyzetek Krleža világháborús emlékeihez). Nálunk még eleven a népi fantázia mítoszteremtő ereje (Magyar Zoltán: A visszavárt Rudolf királyfi), miközben Leo Perutz, az egyik legnépszerűbb osztrák író a regény még kiaknázatlan lehetőségeit kutatja, amikor „a csodálatosról, a felfoghatatlannal, a mágikusról mesél” (Kajtár Mária: A felfedezés öröme). Nem csak magyar sajátosság, hogy csendes polémia kezdődött az esztétikai gondolkodás történetében egy idealista/metafizikai és egy természettudományos/szociológiai felfogás között (Turbucz Péter: Alexander Bernátról és Jászi Oszkár gondolatai...), mint ahogyan az sem, hogy egy egész értelmiségi nemzedék Schopenhauer pesszimista filozófiájának hatása alá került (Csejtei Dezső – Juhász Anikó: Schopenhauer ázsiója és igazsága). Csaknem minden művészeti ágról és a Monarchia valamennyi nemzeti kultúrájáról elmondható, amit Keserü Katalin (Autonómiák és összefonódások az Osztrák–Magyar Monarchia képzőművészetében) a cseh képzőművészetről állapít meg: egyidejűleg vannak jelen az impresszionisztikus vagy naturalisztikus, szimbolisztikus, sőt, historizáló irányzatok, „összhangban az európai festészet egymást váltó, illetve egymás mellett élő izmusaival”.

Ez az a korszak, amelyben felgyorsult a modern magyar tárgyi és szellemi kultúra intézményrendszerének kiépítése. Ha kedvezőtlen körülmények között is, de megépült és működni kezdett az Operaház (Kiss Eszter Veronika: Operaélet a dualizmus korában) majd – a humán-, a természet- és a műszaki tudományok egyetemi tanszékeinek megalapítása mellett – kiemelt támogatást kapott a XX. században világhírűvé váló felsőfokú magyar művészképzés, azon belül Liszt Ferenc Zeneakadémiája (Vass Johanna: A művelődés keretei és intézményei a dualizmus korában). Ekkor kezdődött az operett évtizedekig tartó és a kortárs szépirodalomban is visszhangra találó karrierje (Alexa Károly: Operettmozaik, regényintarzia), sőt, a némafilm is elindult közönség-hódító útján (Szekfü András: Jegyzetek a Monarchia és a film kapcsolatáról).

A Monarchia-kori állami és magánmecenatúrának döntő szerepe volt a vizuális kultúra felértékelődésében is. A XIX. század eleji kezdeményezéseket felkarolva kialakulnak a műemlékvédelem jogi és szervezeti keretei (Entz Géza: A műemléki gondolat sorsa a XIX. században Magyarországon), később megfogalmazódnak a rekonstrukció és/vagy restauráció napjainkban is aktuális elvi kérdései (Lukács Zsófia: Füzér dekódolva). Hogy mennyi muzeális értékű képzőművészeti alkotás halmozódott fel a századforduló magángyűjteményeiben, azt a szakma és a nagyközönség csak akkor tudhatta meg, amikor a Tanácsköztársaság által állami tulajdonba vett műkincsek a nyilvánosság elé kerültek (Juhász Sándor: Köztulajdonba vett műkincsek, 1919).

Két olyan tanulmány szerepel lapszámunkban, amelynek szerzői egy-egy irodalomtörténeti rejtélyt próbálnak megfejteni. Az egyik arra keres választ, hogy a korszak egyik legismertebb és elismertebb tudósa, Pulszky Ferenc miért írt kíméletlenül elmarasztaló kritikát Madách Tragédiájáról (Balogh Csaba: Egy kis polémia), a másik az után nyomoz: mik lehetnek az okai annak, hogy gróf Bánffy Miklós főművének és egyben a magyar regénytörténet kiemelkedő alkotásának – az Erdélyi történetnek – a marxista szemléletű egyetemi tankönyvek csak alig néhány sort szenteltek (Kulin Ferenc: Bánffy).

Kulin Ferenc